

A DÖNTÉS

AZ ON THE SPOT ALKOTÓINAK

EXKLUZÍV RIPIORTJA KALIFORNIÁBÓL

Aznap, amikor a szüleit meggyilkolták Auschwitzban, Edith Eva Egernek a koncentrációs tábor hírhedt orvosa, Joseph Mengele előtt kellett táncolnia a Kék Duna kerin-gőre. Öt hónappal később a halottak közül húzta ki egy amerikai katona. Az Egyesült Államokban elismert pszichológus lett, de saját történetét évtizedeken át nem osztotta meg senkivel, memoárja a traumafeldolgozásról kilencvenéves korára jelent meg.

San Diego, Kalifornia. Apró, törékeny asszony tol ki egy kerekesszéket az idősek otthona ötödik emeleti könyvszagú szobájából. Tagbaszakadt, borostás férfi ül benne. Maga elé mered, mintha nem látna semmit a külvilágból. New Yorkban egykor menő pszichiáter volt, most gyógyíthatatlan betegsége miatt csak segítséggel tud felkelni az ágyból. Gyermeke nincs, felelőségétől elvált, egy-két éve lakik ebben a kaliforniai intézetben, ahol a havidíj hétszázezer és másfél millió forint között van, a belépési díj pedig az apartman méretétől függően akár háromszázmillió is lehet.

Befordulnak a közösségi szobába, az ablakok a Csendes-óceánra néznek, a parton néhány magányos pálmafa lombjait fújja a szél. Az asszony felidézi, egy hete hol hagyták félbe a beszélgetést, és megkéri a férfit, hogy folytassa. A sarokban egy aranyhal tátog az akváriumban. Ahogy múlnak a percek, a férfi egyre felszabadultabb, egyre élénkebb, néha mosolyog, el is nevezi magát...

– Sosem lagnék itt – mondja már nekünk a folyosón egy órával később dr. Edith Eva Eger, vagy ahogy mindenki szólítja: Edie. – Nem bírnám, hogy minden nap ugyanazokat az arccokat lássam – teszi hozzá magyarul.

SWING ÉS TERÁPIA

Edie a férfi pszichológusa, hetente egyszer jár be hozzá az intézetbe. Tizenöt-husz évvel fiatalabbnak tűnik páciensénél, aki a hetvenes éveiben jár, csak hogy Edie szeptemberben töltötte be a kilencvenedikét. Az intézet előtt óvatosan beszáll bézs színű autójába, bekapcsolja a rádiót, és hazavezet az elegáns La Jollába, ez San Diego rózsadombja.

– Engem az éltet, hogy még mindig tudok segíteni, hogy adhatok másoknak magamból – mondja, miközben leparkol a kocsihoz a ház előtt, ahová minden héten tucatnyi páciense érkezik hozzá terápiára.

A medencés villából kilátás nyílik a tengerre, a nappaliban hatalmas fehér bőrkanapé, a vitrinben Herendi-porcelán idézi Magyarországot.

– Egy fillér nélkül érkezünk Amerikába – emlékszik vissza a hetven évvel ezelőtti hajóútra, amikor férjével, Bélával és alig egyéves kislányukkal, Mariannával kikötöttek az Újvilág partjainál.

Béla már nem él, Mariannával viszont hamarosan találkozhatunk, sőt az egyik unokával is – csillan fel a többszörös dédnagymama szeme. A lánya New Yorkban gyermekpszichológus, a Park Avenue-n rendel, férje Nobel-díjas közgazdász. Mielőtt szóba kerülhetne Edie másik két gyermeke is, a konyhában feltűnik egy öltönyös öregúr. Eugene-nel néhány éve a táncparketten ismerkedtek meg. Vasárnap lévén, ma is azért jött, hogy a helyi táncklubba vigye Edie-t. A kilencvenkét éves Eugene és kilencvenéves táncpartnere a siheder hetveneseket megszégyenítő módon ropják a múlt század első felének swingslágereire. Edie két szám között egyszer csak odapenderül a húsztagú big band egyik szaxofonosához:

– Tudja, 1945-ben amerikai katonák szabadítottak fel, és néhány héttel később, amikor újra tudtam járni, tőlük tanultam meg a swing alapjait az *In The Mood*-ra. El tudnák nekünk játszani ezt a Glenn Miller-számot?

– Hát persze! – vágja rá a zenész, aki meglepetésében csaknem leesik a székről. Eugene pedig egymás után háromszor is megpörgeti két évvel fiatalabb barátnőjét, ahogy felcsendül az *In The Mood*. Kicsit féltjük a két idős embert, de szerencsére a zenekar egy lassú számmal folytatja. Edie a férfi mellkasára hajtja fejét, lehunyja a szemét, és ahogy a táncparkett közepén egymásba kapaszkodnak, mintha megszűnne körülöttük a világ.

DR. MENGELE

Itt és most nehéz elképzelni, hogy ez az apró, elegáns és törekeny asszony megjárta a huszadik századi történelem legsötétebb bugyrait, hogy a halottak között feküdt egy koncentrációs táborban, de a végkimerülés határán még föl tudta emelni a kezét, hogy észrevegyék az amerikai katonák. A kaliforniai táncklubban nem tudjuk kiverni a fejünkéből, hogy túlélésének története is egy táncsal kezdődött. Egy sorsszerű, tragikus és ördögi keringővel, amit a szülei gyilkosának szeme láttára kellett eltáncolnia.

Joseph Mengelével akkor találkozott, amikor a kassai zsidókkal teli vonat megérkezett Auschwitzba. Először édesapját

választották el tőlük. Edie a nővérével és az édesanyjával került dr. Mengele elé. „Ez az anyád vagy a testvéred?” – kérdezte a tizenhat éves lányt. „Az anyám” – válaszolta Edie. A náci orvos a két lányt az egyik sorba, az anyjukat a másikba küldte. Edie az édesanyja után rohant volna, de Mengele megragadta a kezét, és azt mondta, ne aggódjon, hamarosan újra láthatják egymást, csak zuhanyozni megy a többi idősebb emberrel együtt.

Néhány órával később Edie a barakkban megkérdezte a rabokat felügyelő kápopót, hogy mikor találkozhat az anyjával. A kápop az épületre mutatott, ahová Edie édesanyját is betelepítették, amikor elválasztották a lányaitól. „Az anyádat most égetik el” – mondta a kápop. „Jobb, ha mostantól múlt időben beszélsz róla.”

Az épület hatalmas kéményéből véget nem érő füstfelhő gomolygott. A két nő-

vér, Edie és Magda összekapaszkodott. Egy életre...

Aznap este belépett a barakkba Mengele. „Ki tud táncolni?” – kérdezte. A táborban már tudták, hogy „a halál anyagala” időnként zenés előadásokat rendel a raboktól, pusztán kedvtelésből. A Kassáról deportált többi fogoly pedig jól ismerte Editet – akkor még így hívták –, és azt is tudták, hogy a tornászválogatottba készült, amíg ki nem derült róla, hogy zsidó. Azelőtt évekig balettozott, és még Horthy Miklósnak is táncolt lelkes magyar honleányként, amikor a kormányzó 1938-ban belovagolt Kassára.

Most, hat évvel később Mengele előtt áll. Szürös, rideg, kegyetlen tekintetét máig nem tudja elfelejteni. Eluralkodik rajta a rettegés. A barakkban megszólal a Kék Duna keringő, Editnek pedig táncolnia kell. Keze-lába remeg. Lehunyja a sze-

Nehéz elképzelni, hogy ez az elegáns és törekeny asszony megjárta a huszadik századi történelem legsötétebb bugyrait.

1. Edith Eva Eger férjével, Bélával és gyermekükkel, Mariannával

2. Edith szülei, Elefánt Lajos és Elefánt Ilona

3. Edith és kislánya, Marianna új hazájukban, az Egyesült Államokban

mét, és elképzeli, hogy a budapesti Opera színpadán áll, ahol a *Rómeó és Júliát* játszószák. És a lába mozogni kezd...

A produkciót Mengele egy vekni kenyérrel jutalmazta. Edit megosztotta rabtársaival, a kopaszra nyírt lányok mohón falták a jutalomkenyeret a barakkban. Ez néhány hónappal később Edit túlélését jelentette: amikor a végkimerülés határán egy lépést sem tudott már megtenni, nővére és az egyik lány, aki kapott a kenyérből, karjukból széket formáltak a halálosan elgyengült kis balerinának...

A Mauthausenből Guns kirchenig tartó erőltetett menet végére a kétezerből csak százan maradtak életben.

Testvérével mindent együtt éltek át, a kényszermunkát, a halálmenetet, és a háború végére az életüket nap mint nap fenyegető éhséget is. A guns kircheni koncentrációs táborban Editnek újabb drámai döntést kellett meghoznia: választani az emberhús és a fű között. „Mi vagyunk a halott és a majdnem halott. Nem tudom megmondani, melyik vagyok én” – írja könyvében. A fűvet választotta. A túlélőknek már nem volt erejük elcipelni a halottakat. Editnek néha még nővére neve sem jutott eszébe. Mindketten a halálukon voltak, amikor megérkeztek a katonák...

Magdával ma is mindennap fölhívják egymást telefonon. De testvére nem hajlandó beszélni semmiről, ami a holokauszt idején történt. Évtizedeken át nem beszélt Edie sem. Még a neve is amerikai lett, mert maga mögött akart hagyni mindent, ami a feldolgozhatatlanul fájdalmas múltat idézte.

SZEMBENÉZÉS, MEGBOCSÁTÁS

– Ott ültem két vietnami veteránnal szemben a rendelőmben, láttam, hogy

milyen súlyos traumák érték őket, és mint avatott szakembertől, tőlem várják a segítséget. De én kóklernek éreztem magam, tudtam, hogy semmit sem fogok tudni segíteni rajtuk, amíg a saját súlyos terheimmel nem birkózom meg. Rémálmaim voltak, mégsem beszéltem arról, amit átéltem. Még a saját gyerekeimnek sem!

A negyvenes éveiben járt, amikor elhátározta: visszatér Auschwitzba. Szembe akart nézni saját félelmeivel, démonaival és az életre szóló lelkiismeret-furdalással, hogy az anyjának azért kellett meghalnia, mert ő rosszul választott Mengele kérdésére. Ha az anyját is nővérenek mondja, talán még most is élne – ezt a gondolatot egy életen át nem tudta kiverni a fejéből.

– Auschwitzban tanultam meg, hogy belülről kell élnem, hogy nem függhetek attól, ami a külvilágban történik. Az öröktől mindennap azt hallottam, hogy innen élve ki nem jutok, csak azért vagyok itt, hogy dolgozzak, ameddig a testem bírja. Itt értettem meg kassai ballet-tanárom mondatát: „Az életben az extázis mindig belülről fakad.” Akkor és ott fogalmam sem volt, hogy miről beszél, de Auschwitzban már tudtam: nem hagyhatom, hogy a náci elérjenek a lelkemig. „Ha túlélem a mai napot, holnap is élni fogok”, ezt mondogattam magamnak. A sors iróniája, hogy újra el kellett mennem Auschwitzba, hogy rájöjjenek: miután felszabadultam, magammal hoztam a koncentrációs tábor. Börtnöbe zártam magam, ahol nem lehettem szabad, és így nem lehettem boldog sem. Még a diplomaosztómra sem mentem el, mert úgy éreztem, én ezt nem érdemlem meg azok

után, ami az anyámmal és a többiekkel történt...

– Hibáztathatom magamat egy életen át a döntésért, amit tizenhat évesen hoztam, éhesen és rémülten, ugató kutyák és fegyveres őrök között. De fontosabb a döntés, amit ma kell meghoznom: örökös büntudatban élek, vagy elfogadom magamat, hogy én is egy ember vagyok, tökéletlen, mint mindenki más. Ez a két út állt előttem. Az önmarcangolás egy életen át, hogy „miért pont én éltem túl”? Vagy a megbocsátás: megbocsátok magamnak, és megpróbálok a jelenben élni. Itt és most. Ezt a döntést naponta meg kell hoznom újra és újra.

Auschwitzban megtanultam, belülről kell élnem, nem függhetek attól, ami a külvilágban történik.

Edie nappalijában a naplemente tükröződik az óceánra néző balerinaszobrokon. A forgatás elején megbeszéltük, este már nem kérdezzük Auschwitzról, különben nem tud aludni. Ilyenkor memoárjának kéziratát lapozgatjuk, amely-

ben nemcsak élettörténetét írja le, hanem a praxisán keresztül is bemutatja, hogy mindenkinek van lehetősége teljes életet élni, feltéve, ha van bátorságunk szembenézni saját démonainkkal. A könyvet olvasva kedvünk támadna bejelentkezni hozzá terápiára, ha nem tízezer kilométerre élnénk egymástól.

Utolsó este a csirkepaprikás elkészítésében segítkezünk, kassai recept szerint. Edie bontja a csirkét, a konyhaszekrényből magyarországi paprika kerül elő, a galuskát a lánya guatemalai szakácsnői szaggatják, az uborkát Eugene aprítja a salátához. Edie minden egyes mozzanatot mindenkinek legalább háromszor őszintén megköszön. A vacsoránál ott ül mindenki a családból, aki épp a városban van, a lánya, akit egyévesen hozott el Magyarországról, az unokája, aki már ízig-vérig amerikai, továbbá magyar és helyi barátok. Vagy tizenöten üljük körül a nagy asztalt, és ahogy körbenézünk, nem kérdés, hogy a három-négy generációs asztaltársaságból ki értékeli a legjobban a vacsorát, ki élvezi minden ízet és zamatát a ma esti csirkepaprikásnak.

Cseke Eszter és S. Takács András
(A szerzők traumafeldolgozásról szóló dokumentumfilm-sorozatát – *On The Spot: Az el-lenség gyermekei* – szerda esténként vetíti a Duna Tv.)